

تأثیر ویژگی‌های رفتاری مدیران بر اجتناب مالیاتی با تأکید بر استقلال

هیئت مدیره

مریم مدبری

کارشناسی ارشد حسابداری، موسسه آموزش عالی علم و فن آوری شمس، تبریز، ایران (نویسنده مسئول).

maryammodabbery1@gmail.com

محمدصادق جعفرزاده بی شک

دکترای حسابداری، گروه حسابداری، استادیار موسسه آموزش عالی علم و فن آوری شمس، تبریز، ایران.

university.acc.2017@gmail.com

شماره ۱۴ / پاییز ۱۳۹۸ (جلد سوم) / صص ۱۱۶-۱۳۳
چشم انداز حسابداری و مدیریت (دوره دوم)

چکیده

پژوهش حاضر به بررسی تأثیر ویژگی‌های رفتاری مدیران بر اجتناب مالیاتی با تأکید بر استقلال هیئت مدیره می‌پردازد. این پژوهش از لحاظ هدف کاربردی بوده و از بعد روش‌شناسی از نوع تحقیقات علی (پس رویدادی) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش، کلیه شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بوده و با استفاده از روش نمونه‌گیری حذف سیستماتیک، ۱۱۵ شرکت به‌عنوان نمونه پژوهش انتخاب شده و دوره‌ی زمانی آن بین سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ مورد تحقیق قرار گرفتند. روش مورد استفاده جهت جمع‌آوری اطلاعات، کتابخانه‌ای و برای آزمون فرضیه‌ها از رگرسیون چندگانه با الگوی داده‌های تابلویی استفاده شده است. برای اجرای آزمون‌ها و تخمین نهایی مدلها از نرم افزار استاتا نسخه ۱۵ استفاده گردید. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که بیش اطمینانی مدیران بر اجتناب مالیاتی تأثیر مستقیم و معنادار وجود دارد. همچنین، کوتاه بینی مدیران بر اجتناب مالیاتی تأثیر معکوس و معنادار دارد ولی، استقلال هیئت مدیره بر رابطه بین بیش اطمینانی و اجتناب مالیاتی تأثیر معکوس و معناداری دارد.

واژگان کلیدی: ویژگی‌های رفتاری مدیران، اجتناب مالیاتی، استقلال هیئت مدیره.

مقدمه

اجتناب از مالیات از دیدگاه سنتی و مرسوم خود یک فعالیت حداکثرکننده‌ی ارزش تلقی می‌شود که ثروت را از دولت به سهامداران شرکت منتقل می‌کند. در چارچوب تئوری نمایندگی، تحقیقات اخیر استدلال می‌کنند که فعالیتهای اجتناب از مالیات، می‌تواند امکان رفتارهای فرصت‌طلبانه را به مدیریت بدهد. اجتناب از مالیات، نوعی استفاده از خلاءهای قانونی در قوانین مالیاتی در جهت کاهش مالیات است که می‌تواند از طریق انتقال درآمد به یک منطقه با مالیات کم و یا قیمت‌گذاری انتقالی انجام شود. با توجه به تعاریف مطرح شده در این زمینه، اجتناب مالیاتی بیانگر یک استراتژی مستمر و پایدار در زمینه برنامه ریزی مالی استراتژیک است که در برگیرنده فعالیتهای کاملاً قانونی است که از آنجا می‌توان به هدایت منابع واحد تجاری در جهت فعالیت‌های معاف از مالیات از جمله سرمایه‌گذاری در اوراق مشارکت، مطرح کردن معاملات و رویدادها در

یک محدوده زمانی معین جهت استفاده از مزایای مالیاتی و استفاده از روشهای حسابداری که صرفه جویی مالیاتی (سپر مالیاتی) بیشتری ایجاد می کنند، اشاره نمود (رضایی و جعفری نیارکی، ۱۳۹۴). تحقیقات اخیر صورت گرفته در علوم مدیریت و حسابداری نشان می دهد که رفتار مدیران در قبال مسائل مالی یکی از متغیرهای پرنفوذ بر عملکرد بنگاه اقتصادی در نظر گرفته شود که می تواند منجر به کارایی و بهره وری بالاتر شود. آنگاه می توان چنین ادعا کرد که ویژگی های رفتاری مدیران می تواند نقش اصلی در تعیین ساختار بنگاه اقتصادی ایفا کند (حاجب و همکاران، ۱۳۹۴). فرضیه خوش بینی مدیران و فرضیه جوهره مدیران دیدگاه متقابلی را در رابطه با توانایی مدیران و تصمیمات سرمایه گذاری مطرح می کنند (حبیب^۱، ۲۰۱۵). مطالعات انجام شده در زمینه سرمایه گذاری مدیران نشان می دهد ویژگی های شخصیتی مدیران علی الخصوص خوش بینی بیش از حد آنان منجر به تصمیمات غیر عادی سرمایه گذاری از سوی آنان شده است (کیم و همکاران^۲، ۲۰۱۶). خوش بینی بیش از حد یکی از مهم ترین یافته های علم روانشناسی در حوزه قضاوت و تصمیم گیری است. روانشناسان یک فرد با ویژگی های رفتاری بیش از حد خوش بینی را به عنوان فردی تعیین می کنند که اعتقاد دارد اطلاعات و دانش ایشان بسیار دقیق است (بیش از آنچه واقعیت دارد) (سپاسی و اسدی وصفی، ۱۳۹۵). دیدگاه جوهره مدیران نقطه مقابل خوش بینی می باشد. اعتقاد دیدگاه جوهره مدیران بر این است که مدیران با توانایی بیشتر، قدرت درک و تحلیل بیشتری از شرایط حال و آینده شرکت و صنعت دارند و تصمیمات سرمایه گذاری را بطور کارتری اخذ می کنند (حبیب، ۲۰۱۵). بنابراین مدیران در اجرای برنامه های تجاری از توان انتخاب راهبردهای مختلف مدیریتی برخوردارند که هر یک از اینها منجر به ایجاد جریان مختلفی خواهد شد و در نهایت کارایی مدیریت، مستلزم انتخاب بهترین راهبرد است که به بالاترین ارزش مورد انتظار بیانجامد. اما در عمل گاهی به جای تمرکز به اهداف بلند مدت و خلق بیشترین ارزش مورد انتظار از طریق انتخاب بهترین راهکار به راهکارهایی روی می آورند که عملکرد کوتاه مدت آنها را بهبود می بخشد و در بلند مدت عملکرد آنان مطلوب نخواهد بود و به گفته ای درگیر مدیریت کوتاه بین می شوند (لوینتال و مارچ^۳، ۱۹۹۳). بیش اطمینانی یکی از مهمترین ویژگی های شخصیتی مدیران است که بر ریسک پذیری تاثیر می گذارد (دوئل من و همکاران^۴، ۲۰۱۵). بیش اطمینانی یا اعتماد به نفس بیش از حد، یکی از مهم ترین مفاهیم مالی رفتاری مدرن است و یکی از مهم ترین یافته های علم روانشناسی در حوزه قضاوت و تصمیم گیری است. پژوهشگران دریافته اند که افراد درباره توانایی ها و دانش خود اعتماد بیش از حد دارند، البته ممکن است این احساس درونی را اظهار نکنند یا حتی خود نیز از آن غافل باشند (مشایخ و بهزادپور، ۱۳۹۳). به طور خلاصه می توان گفت این گونه افراد خود را از آنچه در واقعیت هستند، باهوشتر می پندارند و بر این باورند که اطلاعات بهتری در اختیار دارند. برای مثال، هنگام تصمیم گیری به منظور سرمایه گذاری در شرکتی خاص، اغلب انتظار زیان را نادیده می گیرند و اگر شرکت عملکرد ضعیفی داشته باشد، احساس تعجب یا نارضایتی می کنند (پمپین^۵، ۲۰۰۶). بنابراین با توجه به مطالب یاد شده پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به این سوال است که ویژگی های رفتاری مدیران یعنی کوتاه بینی و بیش اطمینانی مدیران، چه تاثیری بر اجتناب مالیاتی داشته و تاثیر استقلال هیات مدیره بر رابطه بین ویژگی های رفتاری مدیران و اجتناب مالیاتی چگونه است؟

¹ Habib

² Kim et al

³ Levinthal & March

⁴ Duellman et al

⁵ Pompian

پیشینه پژوهش

اجتناب مالیاتی

اجتناب و فرار مالیاتی هر دو منجر به کاهش درآمد مالیاتی دولت ها می شود. ولی از لحاظ مفهومی دو پدیده ی کاملاً جدا از هم هستند. تمایز مفهومی اجتناب مالیاتی و فرار مالیاتی اساساً ناشی از مشروعیت و یا وجاهت قانونی یکی در مقابل عدم مشروعیت یا عدم وجاهت قانونی دیگری است. فرار مالیاتی به معنای شکستن حریم قانون است ولی مودی از گزارش درآمدهای مشمول مالیات خویش عدول ورزد و یا به شیوه های عامدانه ی نظیر گزارش کمتر از واقع درآمد و فروش، گزارش بیشتر از واقع کسورات و یا تنظیم اظهارنامه ی غیر واقعی از تعهدات مالیاتی خود طفره رود در حقیقت مرتکب عمل غیرقانونی گردیده است که مستوجب تنبیه مدنی یا جزائی است و از این رو کسی که از پرداخت مالیات فرار می کند نگران کشف اعمال خلاف قانون خویش است. اما اجتناب مالیاتی در چارچوب قانون صورت می گیرد و ناظر بر کاهش تعهدات مالیاتی فرد از طریق دور زدن قانون یا استفاده کامل از ظرایف قانونی است و لذا از منجر جرم شناسی قابل تعقیب نیست (میلانی و اکبرروشن، ۱۳۹۱).

کوتاه بینی مدیران

بعد از تشخیص کلاسیک "کوتاه بینی بازاریابی" در سال ۱۹۶۰ توسط تئودور لویت^۶، توجه بیشتری به مشکل رفتار کوتاه بینانه مدیران در عرصه علمی و شرکت های بزرگ شد. در حالی که همان موضوع ادامه داشت تمرکزمان تغییر کرد. در دهه ۱۹۶۰، محققان نگران کوتاه بینی در مورد مجموعه محصولات شرکت بودند. بعدها در دهه ۱۹۸۰، تمرکز بر کوتاه بینی روابط مستقیم با مشتریان معطوف شد. در حال حاضر به کوتاه بینی مدیران اجرایی و تأثیر آن بر قابلیت ها و سرانجام سازمان توجه می شود. بر طبق بررسی های لوینتال و مارچ (۱۹۹۳) تعاریفی از کوتاه بینی و تعصب (سوگیری) ارائه می شود:

تعریف عمومی اصطلاح کوتاه بینی، عدم پیش بینی یا درک، دید محدود در مورد مسائل (مریام - وبستر^۷، ۱۹۹۸) و دیدگاه سطحی در اندیشه و برنامه ریزی است (لغت نامه آمریکن - هریتیج^۸، ۲۰۰۱). این تعاریف عمومی در روش های کوتاه بینی که در بازاریابی، مدیریت و ادبیات مالی وجود دارد، منعکس شده است. کوتاه بینی شرحی از یک شکل سوگیری با گرایش است که محدودیتی جدی و مهم جهت توجه به گزینه ها و پیشنهادها در انتخاب و تصمیم گیری می باشد (دیس و پیکن^۹، ۱۹۹۹).

بیش اطمینانی مدیران

بیش اعتمادی مدیریت یک ویژگی شخصی است که می تواند به صورت اریب رفتاری و داشتن اعتقادات غیرواقعی (مثبت) در رابطه با هر یک از جنبه های یک پیشامد در شرایط عدم اطمینان تعریف شود، در این صورت در برآورد میانگین اغراق خواهد شد (اسکالا^{۱۰}، ۲۰۰۸). می توان به تعریف بیش اعتمادی بر اساس میانگین، واریانس انتقاد کرد و اظهار داشت که این گونه اشتباهات به وضوح پدیده هایی مجزا هستند. شاید شخصی در خصوص توانایی های خود اطمینان بیش از حد داشته باشد اما با برآورد بیش از واقع دامنه توزیع احتمال، کم اطمینان تلقی شود (فروغی و نخبه فلاح، ۱۳۹۳).

⁶ Theodor levitt

⁷ Merriam-Webster

⁸ American-Heritage

⁹ Dess & Picken

¹⁰ Skala

هیر شلیفر و همکاران^{۱۱} (۲۰۰۱) معتقد است، بیش اعتمادی بر تئوری خودفریبی^{۱۲} مبتنی است. این تئوری به مکانیزم هایی می پردازد که طی آن افراد سعی می کنند از طریق توجیه تصمیمات گذشته خود، احترام خود را جلب کنند. از آنجاکه افراد بیش از آنچه انتظار می رود شکست می خورند، لذا یادگیری منطقی آنان را به سمت حذف رفتارهای بیش اعتمادی سوق می دهد. بنابراین برای موفقیت تئوری خودفریبی، طبیعتاً باید مکانیزمی ارائه دهد که در فرایند یادگیری اریب ایجاد کند. این موضوع با اریب خود اسنادی منطبق است. بر اساس این اریب رفتاری، افراد نتایج خوب یا موفقیت ها را به توانایی های خود و نتایج بد یا شکست ها را به شرایط بیرونی نسبت می دهند. وی معتقد است، رفتارهای بیش اعتمادی در محیط های پیچیده و کارهای قضاوتی چالشی و جاهایی که بازخورد بر روی اطلاعات کند است، بروز بیشتری خواهد داشت. همچنین خبرگان و متخصصان بیش از سایرین در معرض بیش اعتمادی قرار می گیرند. بیش اعتمادی به عنوان یکی از تورش های رفتاری بوده و از خوش بینی افراد نسبت به دانش، توانایی ها و پیش بینی هایشان نشأت می گیرد (ورن و همکاران^{۱۳}، ۲۰۰۷).

استقلال هیأت مدیره

هیأت مدیره یکی از سازوکارهای مهم حاکمیت شرکتی تلقی می شود و نقش مهمی در بهبود کیفیت گزارشگری مالی و افزایش پاسخگویی ایفا می کند. مدیران مستقل می توانند با درک درست نقش نظارتی و راهبری خود، سلامت مالی بنگاه را به ارمغان آورده و مانع تضاد منافع بین بازیگران نظام حاکمیت شرکتی شوند. بر همین اساس در بیشتر تحقیقات انجام شده در حوزه حاکمیت شرکتی بر اهمیت نقش مدیران غیر اجرایی در بهبود فرآیند گزارشگری تأکید شده و جایگاه هیأت مدیره شرکت به عنوان نهاد هدایت کننده ای که نقش مراقبت و نظارت بر کار مدیران اجرایی را بر عهده دارد، بیش از پیش اهمیت می یابد. از دیدگاه نظریه نمایندگی می توان چنین فرض کرد که مدیران غیر موظف (غیر اجرایی) وظیفه نظارت بر سایر اعضای هیأت مدیره را بر عهده دارند. برخی از پژوهش های علمی نشان داده است که وظیفه نظارت مدیران غیر موظف (غیر اجرایی) بر مدیریت به نحو مؤثر اعمال شده است. سی وار ماکر بشنان و یو^{۱۴} (۲۰۰۸)، سینتا آماجا و همکاران^{۱۵} (۲۰۰۸)، رامیسی و مدر^{۱۶} (۲۰۰۵)، کلین^{۱۷} (۲۰۰۲) به این نتیجه رسیدند که هنگامی که تعداد مدیران غیر موظف در ترکیب هیأت مدیره افزایش می یابد اقلام تعهدی کاهش می یابد و مدیران غیر موظف موجب افزایش کیفیت سود می شوند. سهامداران در سال های اخیر با دادن استقلال بیشتر به هیأت مدیره، به دنبال تقویت نقش آن به عنوان نماینده سهامداران شرکت بوده اند.

گرانتر و همکاران^{۱۸} (۲۰۱۳) در تحقیقی تمایز بین اجتناب مالیاتی، مالیات تهاجمی و ریسک مالیاتی را تبیین کردند و به بررسی ارتباط این مفاهیم با ریسک کلی شرکت پرداختند و به این نتیجه رسیدند که بین ریسک مالیاتی و ریسک شرکت (نوسانات بازده سهام) رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. اما اجتناب مالیاتی با ریسک شرکت رابطه معناداری ندارد. منظور از ریسک مالیاتی نیز عدم اطمینانی است که شرکت در خصوص مالیات های پرداختی آتی دارد و منعکس کننده میزان توانایی شرکت در حمایت و تقویت وضعیت مالیاتی شرکت در طول زمان می باشد.

¹¹ Hirshleifer et al

¹² Self-Deception Theory

¹³ Vren et al

¹⁴ Sivaramakrishnian & Yu

¹⁵ Senta-atmaja et al

¹⁶ Ramasay and Mather

¹⁷ Klein

¹⁸ Guenther et al

چن و همکاران^{۱۹}، (۲۰۱۴) در پژوهش خود به بررسی ارتباط میان اجتناب مالیاتی با ارزش شرکت و همچنین تأثیر شفافیت اطلاعاتی بر رابطه بین آنها، پرداختند. با بهره گیری از مدل‌های رگرسیون چند متغیره نتایج حاکی از آن است که بین اجتناب مالیاتی و ارزش شرکت رابطه منفی معناداری وجود دارد. علاوه بر این نتایج نشان داد که با افزایش شفافیت اطلاعاتی، اثر منفی اجتناب مالیاتی بر ارزش شرکت کاهش می یابد.

گو و همکاران^{۲۰}، (۲۰۱۶) در پژوهشی تأثیر اجتناب مالیاتی بر هزینه حقوق صاحبان شرکتها را بررسی نمودند. در این تحقیق از سه سنجه سود حسابداری مشمول مالیات، تفاوت دفتری مالیات و نرخ مؤثر مالیاتی به عنوان شاخص های اندازه گیری اجتناب مالیاتی استفاده گردید. نتایج تحقیق نشان داد که بین اجتناب مالیاتی و هزینه حقوق صاحبان سهام شرکتها رابطه منفی معناداری وجود دارد. همچنین آنها دریافتند که در شرکتهایی با نظارت خارجی بهتر و نیز شرکتهای با کیفیت اطلاعات حسابداری بالاتر، این رابطه قوی تر است.

تین شیخ و همکاران^{۲۱}، (۲۰۱۸) به بررسی اینکه چگونه مدیران اجرایی و جریانات نقدی عملیاتی با هم ادغام می شوند تا بر اجتناب مالیاتی شرکت تأثیر بگذارند، پرداختند. آنها به این نتیجه رسیدند که مدیران اجرایی شرکای تجاری، نقش مهمی را در تسهیل و اجرای تصمیمات مدیران اجرایی متضاد بازی می کنند علی الخصوص در مورد اجتناب از مالیات و فرار مالیاتی. همچنین نتایج نشان داد که شرکت ها زمانی اجتناب مالیاتی بالاتری دارند که آنها هر دو مدیران بیش از حد اطمینان و جریانات نقدی عملیاتی بیش از حد دارند و در مقایسه با شرکت هایی که ترکیب دیگری از مدیران ارشد مورد اعتماد دارند اجتناب مالیاتی بالاتری خواهند داشت.

ابراهیمی و همکاران (۱۳۹۴) ابتدا مفاهیم محافظه کاری و اجتناب مالیاتی را مورد بررسی قرار گیرد سپس به بررسی اثر محافظه کاری بر اجتناب مالیاتی در شرایط بحران مالی پرداختند. نتایج تحقیق حاضر که به شکل کتابخانه ای انجام شده است نشان دهنده این است که وقوع بحران های مالی در جهان و رکودی که به همراه این بحران در بیشتر کشورهای دنیا ایجاد شده است، موجب کاهش چشمگیری در فروش و سودآوری شرکت ها شده است، در چنین شرایطی شرکت ها بدلیل کاهش فروش و نقدینگی تمایل زیادی به پرداخت مالیات کمتر دارند و تلاش می نمایند تا از طریق روش های مختلف حسابداری از جمله اعمال محافظه کاری در شناسایی درآمدها و سود، بتوانند مالیات کمتری را پرداخت نمایند، لذا بحران مالی می تواند بر میزان محافظه کاری، اجتناب مالیاتی و رابطه بین محافظه کاری و اجتناب مالیاتی تأثیر گذار باشد.

طاهری فرد و صالحی (۱۳۹۵) در پژوهشی، رابطه استقلال هیئت مدیره و اجتناب مالیاتی شرکتها را مورد بررسی قرار دادند، در این پژوهش ۹۰۱ شرکت در بازه زمانی سال های ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۳ مورد آزمون قرار گرفته اند. نتایج برآورد مدل رگرسیون فرضیه‌ی پژوهش یعنی اعضای غیر موظف هیئت مدیره در سطح خطای ۵٪ معنادار بوده و رابطه‌ی معکوس با اجتناب از پرداخت مالیات شرکتها داشته است. در نتیجه می توان ادعا نمود که با افزایش تعداد اعضای غیر موظف هیئت مدیره اجتناب از پرداخت مالیات کاهش می یابد.

طاهری فرد و صالحی (۱۳۹۵) به بررسی رابطه بین دوگانگی نقش مدیر عامل و اجتناب مالیاتی شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران پرداختند. این پژوهش ۹۰۱ شرکت در بازه زمانی سالهای ۱۳۸۷ تا ۱۳۹۳ مورد آزمون قرار داده است. نتایج برآورد مدل رگرسیون تحقیق نشان می دهد که ضریب متغیر مستقل (دوگانگی نقش مدیر عامل) در سطح خطای ۵٪

¹⁹ Chen et al

²⁰ Gow et al

²¹ Tien-Shih et al

معنادار بوده و رابطه‌ی مثبت و مستقیمی با اجتناب مالیاتی شرکت داشته است. در نتیجه می‌توان ادعا نمود که در صورت دوگانگی نقش مدیر عامل اجتناب از پرداخت مالیات افزایش می‌یابد.

حسنى القار و شعری (۱۳۹۶) به بررسی تأثیر توانایی مدیریت بر اجتناب مالیاتی پرداختند. جامعه آماری پژوهش را شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران طی سال‌های ۱۳۸۶ تا ۱۳۹۳ تشکیل می‌دهد. در این پژوهش برای اندازه‌گیری اجتناب مالیاتی از دو سنجۀ نرخ مؤثر مالیات نقدی و تفاوت سود حسابداری و سود مشمول مالیات استفاده شده است. به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، دو فرضیه تدوین و برای آزمون آنها، روش‌های آماری رگرسیون خطی چند متغیره به کار رفته است. نتایج حاصل از آزمون فرضیه‌های پژوهش نشان داد توانایی مدیریت، تأثیر مثبت معناداری بر اجتناب مالیاتی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران دارد. همچنین یافته‌ها نشان‌دهندۀ تأثیر غیرمستقیم اندازه شرکت و اهرم مالی بر اجتناب مالیاتی است.

فرزان فر (۱۳۹۶) به بررسی اثر تعاملی بیش اطمینانی مدیران و بیش اطمینانی جریان نقد عملیاتی بر اجتناب از مالیات شرکت‌های بورسی پرداخت. به این منظور اطلاعات مربوط به ۱۱۰ شرکت فعال در بورس طی سال‌های ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۴ جمع‌آوری و با استفاده از نرم افزار ایویوز مورد تجزیه تحلیل قرار گرفت. براساس نتایج پژوهش و آزمون‌های آماری در سطح خطای ۵ درصد می‌توان گفت بین بیش اطمینانی مدیران و اثر تعاملی آن با بیش اطمینانی جریان نقد عملیاتی با اجتناب از مالیات رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد. در واقع اطمینان بیش از حد مدیریتی، از طریق تخمین بیش از حد صرفه جویی مالیاتی در برنامه ریزی مالیاتی، تخمین کمتر از حد هزینه‌های تحمیل شده ناشی از سرمایه‌گذاری در برنامه ریزی مالیاتی یا ترکیبی از این دو میزان سرمایه‌گذاری در طرح‌های مالیات‌کاه را افزایش می‌دهد و به افزایش اجتناب مالیاتی منجر می‌شود. اما بین بیش اطمینانی جریان نقد عملیاتی و اجتناب مالیاتی رابطه معناداری وجود ندارد.

روش‌شناسی پژوهش

این تحقیق از لحاظ روش همبستگی و از لحاظ هدف کاربردی می‌باشد. از جهت نوع طرح تحقیق، تحقیق حاضر از نوع تحقیقات پس‌رویدادی است. در این نوع تحقیق‌ها، هدف بررسی روابط موجود بین متغیرها است و داده‌ها از محیطی که به گونه‌ای طبیعی وجود داشته‌اند و یا از وقایع گذشته که بدون دخالت مستقیم پژوهش‌گر رخ داده است، جمع‌آوری و تجزیه و تحلیل می‌شود. روش بررسی داده‌ها به صورت مقطعی و سال به سال (دیتا پانل) است. در این تحقیق برای آزمون فرضیه‌ها از روش رگرسیون چند متغیره استفاده شده است. به منظور تحلیل داده‌های بدست آمده از روش‌های آمار توصیفی و استنباطی استفاده شده است. بدین ترتیب که برای توصیف داده‌ها از جدول توزیع فراوانی و در سطح استنباطی برای آزمون فرضیه‌های پژوهش از آزمون اف لیمر، آزمون هاسمن، آزمون ناهمسانی واریانس، آزمون خود همبستگی سریالی، آزمون هم‌جمعی، آزمون نرمال بودن و آزمون رگرسیون چند متغیره استفاده می‌شود. برای اجرای هر پژوهش لازم است جامعه آماری مشخص و معین شود. برای انتخاب جامعه آماری به شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران رجوع خواهد شد، چراکه: اطلاعات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران توسط حسابداران رسمی، حسابرسی می‌شود، لذا نسبت به اطلاعات سایر شرکت‌ها از قابلیت اتکاء بالاتری برخوردار است، و دسترسی به این اطلاعات نسبت به سایر شرکت‌ها راحت‌تر است. به منظور انجام تحقیق، از سال‌های ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶، اطلاعات شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار، که دارای ویژگی‌های زیر می‌باشند جمع‌آوری خواهد گردید:

۱. برای رعایت قابلیت مقایسه پذیری آنها، سال مالی شرکت‌ها منتهی به پایان اسفند ماه هر سال باشد.

۲. طی قلمرو زمانی پژوهش، هیچگونه توقف فعالیت نداشته و دوره مالی خود را تغییر نداده باشند.
  ۳. کلیه اطلاعات مورد نیاز از شرکتها برای پژوهش در دسترس باشد.
  ۴. صورت جریان وجوه نقد آن مطابق استانداردهای حسابداری ایران و در دسترس باشد.
  ۵. جزء بانک ها و موسسات مالی (شرکت های سرمایه گذاری، واسطه گران مالی، شرکت های هلدینگ، لیزینگ ها و بیمه) نباشند.
  ۶. شرکتها قبل از سال ۱۳۹۱ در بورس پذیرفته شده باشند.
- شرکت هایی که حائز شرایط فوق نباشند جزو نمونه آماری بشمار نخواهند آمد، همچنین در این تحقیق اندازه نمونه آماری به روش حذف سیستماتیک صورت پذیرفته است که تعداد ۱۱۵ شرکت به عنوان نمونه پژوهش انتخاب شده اند.

متغیرهای مستقل

(۱) کوتاه بینی مدیران (SHNO)

انتظار می رود زمانی که شرکت ها به موفقیت مالی چشمگیری دست می یابند، فرصت و منابع لازم را برای سرمایه گذاری در دارایی های بلند مدت را در آینده داشته باشند. بنابراین شرکت هایی که بطور همزمان بازده دارایی بیش از حد مورد انتظار و هزینه بازاریابی و تحقیق و توسعه کمتر از حد مورد انتظار را گزارش می کنند، به احتمال زیاد درگیر مدیریت کوتاه بین هستند. برای شناسایی و تعیین شرکت های کوتاه بین ابتدا لازم است، سطح مورد انتظار بازده دارایی هزینه بازاریابی و هزینه تحقیق و توسعه را برای هر شرکت در هر دوره زمانی برآورد کرد. در این راستا به پیروی از اندرسون و سیائو^{۲۲} (۱۹۸۲)، از روابط زیر استفاده می شود.

$$ROA_{it} = \beta_0 + \beta_1 ROA_{it-1} + \varepsilon_{it}$$

$$MKTG_{it} = \beta_0 + \beta_1 MKTG_{it-1} + \varepsilon_{it}$$

$$R\&D_{it} = \beta_0 + \beta_1 R\&D_{it-1} + \varepsilon_{it}$$

که در آن:

ROA_{it} : نرخ بازده دارایی های سال جاری، ROA_{it-1} : نرخ بازده دارایی های سال قبل، $MKTG_{it}$: هزینه های بازاریابی سال جاری، $MKTG_{it-1}$: هزینه های بازاریابی سال قبل، $R\&D_{it}$: هزینه های تحقیق و توسعه سال جاری و $R\&D_{it-1}$: هزینه های تحقیق و توسعه سال قبل.

برآورد مقادیر بازده دارایی ها، هزینه بازاریابی و هزینه تحقیق و توسعه با استفاده از الگوهای فوق انجام می گیرد و مقادیر پیش بینی شده حاصل از این سه الگو، شرکت ها در دو گروه اصلی تقسیم بندی می شود. از آنجایی که اندازه گیری متغیرهای کوتاه بینی مدیریتی بصورت کیفی است بنابراین شرکت هایی که دارای ویژگی های کوتاه بینی مدیریتی هستند عدد یک و در غیر اینصورت عدد صفر تعلق می گیرد (دیدار و همکاران، ۱۳۹۷).

(۲) بیش اطمینانی مدیران (OVERCON)

²² Anderson & Hsiao

بیانگر اطمینان بیش از حد مدیریتی شرکت i در سال t است. با توجه به اینکه تصمیم های سرمایه گذاری شرکت، حاوی اطلاعاتی درباره میزان اطمینان بیش از حد مدیریتی است، در این پژوهش مطابق با پژوهش احمد و دویلین^{۲۳} (۲۰۱۳) برای اندازه گیری اطمینان بیش از حد مدیریتی (overcon) از معیار over Inv (مازاد سرمایه گذاری) استفاده شده است. بدن منظور ابتدا مدل رگرسیونی بطور مقطعی برآورد می شود و پس از آن در هر سال باقی مانده محاسبه شده خواهد شد. چنانچه باقی مانده مدل برای شرکتی بزرگتر از صفر باشد به این معناست که در آن شرکت بیش از حد سرمایه گذاری شده است.

$$Asset \times GR_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 SALE \times GR_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

$Asset \times GR_{i,t}$: رشد دارایی های شرکت i در سال t است که از تفاوت میزان تغییرات دارایی ها نسبت به سال گذشته شرکت محاسبه می شود.

$Sale \times GR_{i,t}$: رشد فروش شرکت i در سال t است که از تفاوت میزان تغییرات فروش نسبت به سال گذشته شرکت محاسبه می شود.

این متغیر اگر باقی مانده مدل بزرگتر از صفر باشد برابر با یک، و در غیر اینصورت صفر در نظر گرفته خواهد شد (عرب صالحی و هاشمی، ۱۳۹۴، بولو و حسنی القار، ۱۳۹۴).

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی (TA)

در این پژوهش، به منظور شناسایی شرکتهای درگیر در سطوح متفاوت اجتناب مالیاتی، از معیار نقدی نرخ مؤثر مالیاتی استفاده می کنیم. معیار نرخ مؤثر مالیاتی نقدی $CETR_{i,t}$ به عنوان معیاری برای اندازه گیری اجتناب مالیاتی شرکتهای در نظر گرفته شده است که برابر است با کل هزینه مالیات بر سود قبل از مالیات شرکت، که از رابطه زیر بدست می آید:

$$CETR_{i,t} = TTE_{i,t} / PTE_{i,t}$$

که در آن:

$CETR_{i,t}$ نرخ مؤثر مالیاتی شرکت i در سال t می باشد.

$TTE_{i,t}$ کل هزینه مالیات شرکت i در سال t که از صورت سود و زیان شرکت قابل دسترسی می باشد.

$PTE_{i,t}$ سود قبل از مالیات شرکت i در سال t که از صورت سود و زیان شرکت قابل دسترسی می باشد.

از آنجا که هر چه نرخ مؤثر مالیاتی شرکت کمتر باشد، میزان اجتناب مالیاتی آن شرکت بیشتر است، لذا نرخ های مالیاتی محاسبه شده، در عدد منفی یک (-۱) ضرب می شود (صفری گرایلی و پودینه، ۱۳۹۵).

متغیر تعدیلگر: استقلال هیات مدیره (BIND)

در تحقیق حاضر از نسبت مدیران غیر مؤلف هیئت مدیره به کل اعضاء برای سنجش میزان استقلال اعضای هیئت مدیره استفاده شده است. عضو غیرمؤلف هیئت مدیره، عضوی است که فاقد مسئولیت اجرایی در شرکت میباشد (تنانی و رجبی، ۱۳۹۳).

متغیرهای کنترلی

²³ Ahmed & Duellamann

SIZE (اندازه شرکت) : لگاریتم طبیعی دارایی ها
M/B (نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری) : نسبت ارزش بازار دارایی ها به ارزش دفتری دارایی ها.
LEV (اهرم) : نسبت کل بدهیها به کل داراییها (تین شیخ و همکاران، ۲۰۱۸).

یافته‌های پژوهش

به منظور بررسی مشخصات عمومی متغیرها و تجزیه و تحلیل دقیق آن‌ها، آشنایی با آمار توصیفی مربوط به متغیرها لازم است. جدول (۱)، آمار توصیفی داده‌های مربوط به متغیرهای مورد استفاده در تحقیق را نشان می‌دهد. آمار توصیفی مربوط به ۱۱۵ شرکت نمونه طی دوره زمانی ۶ ساله (۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶) می‌باشد.

جدول (۱): آمار توصیفی متغیرهای پژوهش

نام متغیر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	کمترین	بیشترین
TA	۶۹۰	-۰,۱۰۶	۰,۰۸۹	-۰,۲۶۶	۰
BIND	۶۹۰	۰,۶۶۲	۰,۱۶۷	۰,۲	۱
SIZE	۶۹۰	۱۴,۳۶۱	۱,۴۵۶	۱۲,۰۵	۱۸,۵۲۹
M/B	۶۹۰	۱,۹۴۶	۰,۹۲۸	۰,۸	۵,۷۶۴
LEV	۶۹۰	۰,۵۶۷	۰,۱۸۸	۰,۱۳	۰,۹۲۱

اصلی‌ترین شاخص مرکزی، میانگین است که نشان‌دهنده نقطه تعادل و مرکز ثقل توزیع است و شاخص خوبی برای نشان دادن مرکزیت داده‌هاست. برای مثال مقدار میانگین برای متغیر اهرم مالی برابر با (۰,۵۶۷) می‌باشد که نشان می‌دهد بیشتر داده‌ها حول این نقطه تمرکز یافته‌اند. به طور کلی پارامترهای پراکندگی، معیاری برای تعیین میزان پراکندگی از یکدیگر یا میزان پراکندگی آن‌ها نسبت به میانگین است. از مهم‌ترین پارامترهای پراکندگی، انحراف معیار است. مقدار این پارامتر برای اندازه شرکت برابر با ۱,۴۵۶ و برای اجتناب مالیاتی برابر است با ۰,۰۸۹ می‌باشد که نشان می‌دهد این دو متغیر به ترتیب دارای بیشترین و کمترین انحراف معیار هستند. کمینه و بیشینه نیز کمترین و بیشترین را در هر متغیر نشان می‌دهد. به عنوان مثال بزرگ‌ترین مقدار اهرم مالی برابر با ۰,۹۲۱ است. که مربوط به شرکت لامپ پارس شهاب در سال ۱۳۹۶ می‌باشد که کل بدهی‌های آن ۲,۱۴۳,۰۰۷ بوده و کل دارایی‌های آن ۲,۳۲۵,۵۱۰ می‌باشد که از تقسیم کل بدهی‌ها بر کل دارایی‌ها عدد ۰,۹۲۱ بدست می‌آید. با توجه به اینکه متغیرهای کوتاه بینی و بیش اطمینانی مدیران، متغیرهای مجازی می‌باشند جدول توزیع فراوانی آنها به شرح ذیل می‌باشد.

جدول (۲): توزیع فراوانی متغیر کوتاه بینی مدیران

درصد فراوانی	فراوانی	شرح
۳۲,۷۵	۲۲۶	شرکت‌هایی که مدیرانشان کوتاه بین نیستند
۶۷,۲۵	۴۶۴	شرکت‌هایی که مدیرانشان کوتاه بینی هستند
۱۰۰	۶۹۰	جمع کل

همان طور که در جدول ۲ قابل مشاهده است، جمع کل شرکت - سال های مورد بررسی برابر با ۶۹۰ می باشد که از بین آنها تعداد ۴۶۴ شرکت - سال یعنی ۶۷,۲۵ درصد شرکت های دارای ویژگی های کوتاه بینی مدیریتی و ۲۲۶ شرکت - سال معادل ۳۲,۷۵ درصد شرکت ها فاقد ویژگی های کوتاه بینی مدیریتی هستند.

جدول (۳): توزیع فراوانی متغیر بیش اطمینانی مدیران

شرح	فراوانی	درصد فراوانی
شرکت هایی که دارای بیش اطمینانی مدیران نیستند	۱۴۶	۲۱,۱۶
شرکت هایی که دارای بیش اطمینانی مدیران هستند	۵۴۴	۷۸,۸۴
جمع کل	۶۹۰	۱۰۰

همان طور که در جدول ۳ قابل مشاهده است، جمع کل شرکت - سال های مورد بررسی برابر با ۶۹۰ می باشد که از بین آنها تعداد ۵۴۴ شرکت - سال یعنی ۷۸,۸۴ درصد مدیران شرکت ها بیش اطمینان بوده اند و ۱۴۶ شرکت - سال معادل ۲۱,۱۶ درصد مدیران شرکت ها بیش اطمینان نبوده اند.

آزمون نرمال بودن داده ها

نرمال بودن متغیرها (به خصوص متغیر وابسته در مدل های رگرسیونی)، شرط اولیه انجام کلیه آزمون های پارامتریک می باشد. به منظور بررسی نرمال بودن متغیرهای پژوهش از آزمون شاپیرو فرانسیا استفاده شده است.

جدول (۴): آزمون شاپیرو فرانسیا

متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری	نتیجه
TA	۱۰,۴۰۲	۰,۰۰۰۰۱	توزیع نرمال ندارد
BIND	۰,۹۴	۰,۱۷۳۶۶	توزیع نرمال دارد
SIZE	۸,۲۷۱	۰,۰۰۰۰۱	توزیع نرمال ندارد
M/B	۱۰,۱۰۵	۰,۰۰۰۰۱	توزیع نرمال ندارد
LEV	۴,۲۵۶	۰,۰۰۰۰۱	توزیع نرمال ندارد

با توجه به جدول ۴، مشاهده می شود که سطح معنی داری طبق آزمون تشخیص توزیع نرمال شاپیرو فرانسیا همه متغیرها به غیر از متغیر استقلال هیئت مدیره دارای سطح معنی داری کمتر از ۵ درصد می باشند. لذا داده ها از توزیع نرمال برخوردار نیستند. بنابراین با استفاده از تبدیلات جانسون اقدام به نرمال سازی متغیر وابسته شده است. همچنین، آزمون نرمال بودن خطاهای مدلها بررسی گردید و مشخص شد که خطاها از توزیع نرمال برخوردارند.

جدول (۵): نتایج آزمون تبدیلات جانسون برای متغیر وابسته

نام متغیر	نرمال سازی قبل از تبدیلات	نرمال سازی پس از تبدیلات	نتیجه
اجتناب مالیاتی	۰,۰۰۵	۰,۵۷۱	توزیع نرمال دارد

با توجه به جدول ۵، مشاهده می‌شود که سطح معنی داری متغیر اجتناب مالیاتی قبل از انجام آزمون تبدیلات جانسون برابر با ۰,۰۰۵ می‌باشد که کمتر از ۵ درصد بوده و بیانگر نرمال نبودن متغیر وابسته قبل از عملیات نرمال سازی جانسون می‌باشد. در صورتیکه سطح معنی داری متغیرها پس از انجام آزمون تبدیلات جانسون به ترتیب برابر با ۰,۵۷۱ می‌باشد که بیش از ۵ درصد بوده و بیانگر نرمال بودن توزیع متغیرهای وابسته پس از عملیات نرمال سازی جانسون می‌باشد.

آزمون جارکوبرا برای باقی مانده‌ها

جدول (۶): نتایج آزمون جارکوبرا برای باقیمانده‌ها

فرضیه (مدل)	آماره آزمون	سطح معناداری	نتیجه
فرضیه (مدل) اول	-۰,۵۹۹	۰,۷۲۵	توزیع نرمال دارد
فرضیه (مدل) دوم	۰,۷۵۹	۰,۲۲۴	توزیع نرمال دارد
فرضیه (مدل) سوم	۱,۰۳۱	۰,۱۵۱	توزیع نرمال دارد
فرضیه (مدل) چهارم	-۰,۵۹۹	۰,۷۲۵	توزیع نرمال دارد

با توجه به جدول ۶، مشاهده می‌شود که سطح معناداری آزمون برای مدل‌های پژوهش بیشتر از ۵ درصد می‌باشد بنابراین بیانگر نرمال بودن جملات اخلاقی می‌باشد.

آزمون مانایی متغیرها

مطابق ادبیات اقتصادسنجی لازم است قبل از برآورد مدل، مانایی متغیرها بررسی گردد. برای بررسی وجود ریشه واحد در داده‌های پانل، می‌توان از آزمون هاردی استفاده کرد که نتایج آن به صورت جدول ۷ عرضه می‌گردد.

جدول (۷): آزمون مانایی (هاردی) برای تمامی متغیرهای پژوهش

متغیر	آماره آزمون	سطح معناداری	نتیجه
TA	۴,۵۶۵	۰,۰۰۰۰	مانا است
BIND	۸,۹۶۴۷	۰,۰۰۰۰	مانا است
SIZE	۸,۶۲۱	۰,۰۰۰۰	مانا است
M/B	۷,۵۶۸۴	۰,۰۰۰۰	مانا است
LEV	۷,۴۵۲۲	۰,۰۰۰۰	مانا است

با توجه به جدول ۷، مشاهده می‌شود که سطح معنی داری متغیرها در آزمون مانایی همه متغیرها کمتر از ۵ درصد بوده و بیانگر مانا بودن متغیرها است.

آزمون اف لیمر (چاو)

این آزمون برای تشخیص بین الگوهای اثرات معمولی (pool) و داده‌های تابلویی (panel) صورت می‌گیرد.

جدول (۸): نتایج آزمون اف لیمر (چاو)

مدل آزمون	آماره آزمون	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
فرضیه (مدل) اول	۱۷,۰۱	۰,۰۰۰۰	پذیرش الگوی داده‌های تابلویی
فرضیه (مدل) دوم	۱۴,۷۴	۰,۰۰۰۰	پذیرش الگوی داده‌های تابلویی
فرضیه (مدل) سوم	۱۶,۸۳	۰,۰۰۰۰	پذیرش الگوی داده‌های تابلویی
فرضیه (مدل) چهارم	۱۴,۷۳	۰,۰۰۰۰	پذیرش الگوی داده‌های تابلویی

با توجه به جدول ۸، مشاهده می‌شود که سطح معناداری آزمون برای همه‌ی مدل‌ها کمتر از ۵ درصد بوده و بیانگر پذیرش الگوی داده‌های تابلویی (پانل) می‌باشد.

آزمون هاسمن

این آزمون برای تشخیص بین اثرات ثابت (panel) و اثرات تصادفی (panel) صورت می‌گیرد. با توجه به جدول ۹، مشاهده می‌شود که سطح معناداری آزمون در همه فرضیه‌ها کمتر از ۵ درصد بوده و بیانگر پذیرش اثرات ثابت می‌باشد.

جدول (۹): نتایج آزمون هاسمن

مدل آزمون	آماره آزمون	سطح معنی داری	نتیجه آزمون
فرضیه (مدل) اول	۸۲,۹۱	۰,۰۰۰۰	اثرات ثابت عرض از مبدأ
فرضیه (مدل) دوم	۲۱۲۶,۴۵	۰,۰۰۰۰	اثرات ثابت عرض از مبدأ
فرضیه (مدل) سوم	۷۵,۶۹	۰,۰۰۰۰	اثرات ثابت عرض از مبدأ
فرضیه (مدل) چهارم	۹۲,۲۶	۰,۰۰۰۰	اثرات ثابت عرض از مبدأ

نتیجه آزمون فرضیه اول

فرضیه اول بیان می‌دارد: بیش اطمینانی مدیران بر اجتناب مالیاتی تاثیر دارد.

جدول (۱۰): نتیجه آزمون فرضیه اول

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیرها	نماد	ضرایب	خطای استاندارد	آماره Z	سطح معناداری
بیش اطمینانی مدیران	OVERCON	۰,۰۳۱	۰,۰۱	۳,۰۶	۰,۰۰۲
اندازه شرکت	SIZE	-۰,۰۲۳	۰,۰۰۲	-۸,۰۰	۰,۰۰۰
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری	M/B	-۰,۰۳۷	۰,۰۰۴	-۸,۳۷	۰,۰۰۰
اهرم مالی	LEV	-۰,۰۰۹	۰,۰۳۵	-۰,۲۶	۰,۷۹۶
عرض از مبدأ		۱,۰۱۵	۰,۰۴۲	۲۳,۷۹	۰,۰۰۰
ضریب تعیین				۷۸ درصد	
آماره والد				۱۹۰,۹۶	
سطح معناداری				۰,۰۰۰۰	

با توجه به جدول ۱۰، مشاهده می‌شود که متغیر بیش اطمینانی مدیران با ضریب (۰,۰۳۱) و سطح معناداری (۰,۰۰۲) تاثیر مستقیم و معناداری بر اجتناب مالیاتی دارد و فرضیه اول پذیرفته می‌شود. متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری دارای ضریب منفی و سطح معناداری کمتر از ۵ درصد هستند از این رو رابطه معکوس و معناداری با متغیر وابسته دارند. متغیر کنترلی اهرم مالی تأثیر معناداری با متغیر وابسته ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۷۸ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۷۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۱۹۰,۹۶ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد از این رو می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است.

نتیجه آزمون فرضیه دوم

فرضیه دوم بیان می‌دارد: کوتاه بینی مدیران بر اجتناب مالیاتی تاثیر دارد.

جدول (۱۱): نتیجه آزمون فرضیه دوم

$TA_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 SHNO_{it} + \beta_2 SIZE_{it} + \beta_3 M/B_{it} + \beta_4 LEV_{i,t} + u_{it}$					
متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیرها	نماد	ضرایب	خطای استاندارد	آماره Z	سطح معناداری
کوتاه بینی مدیران	SHNO	۰,۰۹۴	۰,۰۰۸	۱۰,۴۶	۰,۰۰۰
اندازه شرکت	SIZE	-۰,۰۱۷	۰,۰۰۳	-۵,۱۹	۰,۰۰۰
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری	M/B	-۰,۰۳۲	۰,۰۰۴	-۶,۸۳	۰,۰۰۰
اهرم مالی	LEV	-۰,۰۰۲	۰,۰۳۴	-۰,۰۸	۰,۹۳۶
عرض از مبدأ		۰,۸۲۴	۰,۰۴۹	۱۶,۷	۰,۰۰۰
ضریب تعیین				۴۰ درصد	
آماره والد				۲۹۷,۸۹	
سطح معناداری					۰,۰۰۰۰

با توجه به جدول ۱۱، مشاهده می‌شود که متغیر کوتاه بینی مدیران با ضریب (۰,۰۹۴) و سطح معناداری (۰,۰۰۰) تاثیر مستقیم و معناداری بر اجتناب مالیاتی دارد و فرضیه دوم پذیرفته می‌شود. متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری دارای ضریب منفی و سطح معناداری کمتر از ۵ درصد هستند از این رو رابطه معکوس و معناداری با متغیر وابسته دارند. متغیر کنترلی اهرم مالی تأثیر معناداری با متغیر وابسته ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۴۰ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۴۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۲۹۷,۸۹ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد از این رو می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است.

نتیجه آزمون فرضیه سوم

فرضیه سوم بیان می‌دارد: استقلال هیئت مدیره بر رابطه بین بیش اطمینانی و اجتناب مالیاتی تاثیر دارد.

جدول (۱۲): نتیجه آزمون فرضیه سوم

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیرها	نماد	ضرایب	خطای استاندارد	آماره Z	سطح معناداری
بیش اطمینانی مدیران	OVERCON	۰,۰۳۵	۰,۰۱۱	۳,۱۶	۰,۰۰۲
استقلال هیات مدیره	BIND	-۰,۰۰۲	۰,۰۰۳	-۰,۷۳	۰,۴۶۳
بیش اطمینانی مدیران * استقلال هیات مدیره	OVERCON * BIND	-۰,۰۶۹	۰,۰۲۸	-۲,۴۲	۰,۰۱۵
اندازه شرکت	SIZE	-۰,۰۲۲	۰,۰۰۳	-۷,۲۲	۰,۰۰۰
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری	M/B	-۰,۰۴۲	۰,۰۰۵	-۸,۴۱	۰,۰۰۰
اهرم مالی	LEV	-۰,۰۱۳	۰,۰۳۷	-۰,۳۶	۰,۷۱۷
عرض از مبدأ		۱,۰۴۷	۰,۰۴۴	۲۳,۴	۰,۰۰۰
ضریب تعیین				۷۸ درصد	
آماره والد				۲۰۳,۲۱	
سطح معناداری				۰,۰۰۰۰	

با توجه به جدول ۱۲، مشاهده می‌شود که متغیر بیش اطمینانی مدیران * استقلال هیات مدیره دارای ضریب (-۰,۰۶۹) و سطح معناداری (۰,۰۱۵) تاثیر معکوس و معناداری بر اجتناب مالیاتی دارد و فرضیه سوم پذیرفته می‌شود. ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۷۸ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۷۸ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۲۰۳,۲۱ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد از این رو می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است.

نتیجه آزمون فرضیه چهارم

فرضیه چهارم بیان می‌دارد: استقلال هیئت مدیره بر رابطه بین کوتاه بینی مدیران و اجتناب مالیاتی تاثیر دارد.

جدول (۱۳): نتیجه آزمون فرضیه چهارم

متغیر وابسته: اجتناب مالیاتی					
متغیرها	نماد	ضرایب	خطای استاندارد	آماره Z	سطح معناداری
کوتاه بینی مدیران	SHNO	۰,۱۱۴	۰,۰۱	۱۱,۲	۰,۰۰۰
استقلال هیات مدیره	BIND	-۰,۰۰۴	۰,۰۰۴	-۱,۰۵	۰,۲۹۳
کوتاه بینی مدیران * استقلال هیات مدیره	SHNO * BIND	-۰,۰۰۰۹	۰,۰۰۳	-۰,۳	۰,۷۶۳

اندازه شرکت	SIZE	-۰,۰۱۳	۰,۰۰۳	-۳,۹	۰,۰۰۰
نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری	M/B	-۰,۰۳۹	۰,۰۰۵	-۷,۶۴	۰,۰۰۰
اهرم مالی	LEV	۰,۰۰۹	۰,۰۳۷	۰,۲۵	۰,۸۰۲
عرض از مبدأ		۰,۷۶۷	۰,۰۵۱	۱۵,۰۳	۰,۰۰۰
ضریب تعیین				۴۰ درصد	
آماره والد				۳۴۲,۵۹	
سطح معناداری				۰,۰۰۰۰	

با توجه به جدول ۱۳، مشاهده می‌شود که متغیر کوتاه بینی مدیران* استقلال هیئت مدیره دارای ضریب (-۰,۰۰۰۹) و سطح معناداری (۰,۷۶۳) تاثیر معناداری بر اجتناب مالیاتی ندارد و فرضیه چهارم رد می‌شود. متغیرهای کنترلی اندازه شرکت و نسبت ارزش بازار به ارزش دفتری دارای ضریب منفی و سطح معناداری کمتر از ۵ درصد هستند از این رو رابطه معکوس و معناداری با متغیر وابسته دارند. متغیر کنترلی اهرم مالی تاثیر معناداری با متغیر وابسته ندارد. ضریب تعیین تعدیل شده برابر با ۴۰ درصد می‌باشد که نشان می‌دهد متغیرهای مستقل و کنترلی موجود در مدل توانسته‌اند ۴۰ درصد از تغییرات متغیر وابسته را توضیح دهند. آماره والد برابر با ۳۴۲,۵۹ و سطح معناداری آن کمتر از ۵ درصد می‌باشد از این رو می‌توان گفت که مدل برازش شده از اعتبار کافی برخوردار است.

نتیجه گیری و پیشنهادات

در این پژوهش تاثیر ویژگی‌های رفتاری مدیران بر اجتناب مالیاتی با تاکید بر استقلال هیئت مدیره بررسی شد. جامعه آماری پژوهش شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران بود که تعداد ۱۱۵ شرکت به عنوان نمونه پژوهش در بازه زمانی ۶ ساله بین سالهای ۱۳۹۱ تا ۱۳۹۶ مورد تحقیق قرار گرفتند. ۴ فرضیه در این پژوهش مطرح گردید که پس از بررسی و آزمون‌های مربوط به فرضیه اول مشخص گردید که بیش اطمینانی مدیران بر اجتناب مالیاتی تاثیر دارد و این تاثیر مستقیم و معنادار است. بدین معنی که مدیران هر چقدر اطمینان بیش از حد داشته باشند اجتناب مالیاتی شرکت بالاتر خواهد بود. نتایج حاصل از این فرضیه مطابق با مبانی نظری و تحقیقات تین شیخ و همکاران (۲۰۱۸) است. آنها در پژوهشی نشان دادند که شرکتهای دارای مدیران بیش اعتماد، اجتناب مالیاتی بالاتری دارند. همچنین مطابق با پژوهش عرب صالحی و هاشمی (۱۳۹۳) است. آنها در یافتند که اطمینان بیش از حد مدیران ارشد سبب افزایش اجتناب مالیاتی می‌شود و نیز مطابق با پژوهش فرزانه فر (۱۳۹۶) است. طبق فرضیه دوم می‌توان گفت که کوتاه بینی مدیران بر اجتناب مالیاتی تاثیر دارد و این تاثیر مستقیم و معنادار است. بدین معنی که مدیران هر چقدر کوتاه بین باشند اجتناب مالیاتی شرکت بالاتر خواهد بود. طبق فرضیه سوم می‌توان گفت که استقلال هیئت مدیره بر رابطه بین اطمینانی و اجتناب مالیاتی تاثیر دارد و این تاثیر معکوس و معنادار است. بدین معنی که تعامل استقلال هیئت مدیره با بیش اطمینانی مدیران منجر به کاهش اجتناب مالیاتی می‌شود. نتایج حاصل از این فرضیه مطابق با مبانی نظری و تحقیقات طاهری فرد و صالحی (۱۳۹۵) است. طبق فرضیه چهارم می‌توان گفت که استقلال هیئت مدیره بر رابطه بین کوتاه بینی مدیران و اجتناب مالیاتی تاثیر معناداری به لحاظ آماری ندارد. بدین معنی که تعامل استقلال هیئت مدیره با کوتاه بینی مدیران منجر به کاهش یا افزایش اجتناب مالیاتی نمی‌شود. نتایج حاصل از این فرضیه مطابق با مبانی نظری و تحقیقات امینی و همکاران (۱۳۹۴) است. با توجه به نتایج این پژوهش، پیشنهاد می‌شود تاثیر ویژگی‌های رفتاری مدیران بر اجتناب مالیاتی با تاکید بر استقلال هیئت مدیره به تفکیک صنایع مختلف انجام

گیرد و پژوهش حاضر با استفاده از سایر معیارهای اندازه‌گیری بیش اطمینانی مدیران در شرکت‌ها انجام شده و نتایج مقایسه گردد. به متصدیان بازار سرمایه پیشنهاد می‌شود تا با اتخاذ سیاست‌های مناسب، در جهت شفاف‌سازی بیشتر اطلاعات شرکتها قدم‌های جدی بردارند و بسترهای لازم را جهت کاهش اجتناب مالیاتی ایجاد کنند.

منابع

- ✓ ابراهیمی، سید کاظم، بهرامی نسب، علی، اوجاری، طناز، (۱۳۹۴)، بررسی محافظه کاری و اجتناب مالیاتی در شرایط بحران مالی، سومین کنفرانس بین‌المللی مدیریت، اقتصاد و حسابداری، تبریز، سازمان مدیریت صنعتی نمایندگی آذربایجان شرقی.
- ✓ امینی، پیمان، علیزاده، علی، رجبی، مهناز، (۱۳۹۴)، بررسی تاثیر استقلال اعضای هیات مدیره بر رابطه بین اجتناب مالیاتی و ریسک سقوط قیمت سهام، نشریه بورس اوراق بهادار، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۵۳-۸۱.
- ✓ بولو، قاسم، حسنی القار، مسعود، (۱۳۹۴)، بررسی تأثیر بیش اطمینانی مدیریت بر هموارسازی سود در شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابداری، سال ۶، شماره ۲۱، صص ۳۱-۵۳.
- ✓ تنانی، محسن، رجبی، هادی، (۱۳۹۳)، بررسی تأثیر اندازه و استقلال هیأت مدیره بر هزینه های نمایندگی، فصلنامه حسابداری مالی، سال ۶، شماره ۳۲، صص ۸۶-۱۰۳.
- ✓ حاجب، حمیدرضا، غیوری مقدم، علی، محمد جواد، غفاری، (۱۳۹۳)، بررسی تاثیر توانایی مدیریت بر ساختار سرمایه در صنعت مواد و محصولات دارویی، فصلنامه حسابداری سلامت، سال ۳، شماره ۳، صص ۱-۱۷.
- ✓ حسنی، القار، مسعود، شعری، آناقیز، صابر، (۱۳۹۶)، بررسی تاثیر توانایی مدیریت بر اجتناب مالیاتی، دانش حسابداری، دوره ۸، شماره ۱، صص ۱۰۷-۱۳۴.
- ✓ دیدار، حمزه، حیدری، مهدی، پور اسد، (۱۳۹۷)، تاثیر کوتاه بینی مدیریتی بر کارایی شرکت ها با نقش تعدیل کننده کیفیت حاکمیت شرکتی در شرکت های بورس اوراق بهادار تهران، دانش حسابداری، دوره ۹، شماره ۱، صص ۱۴۷-۱۶۹.
- ✓ رضایی، فرزین، جعفری نیارکی، روح اله، (۱۳۹۴)، رابطه بین اجتناب مالیاتی و تقلب در حسابداری شرکتها، پژوهشنامه مالیات، شماره ۲۶، مسلسل ۷۴، صص ۱۰۹-۱۳۴.
- ✓ سپاسی، سحر، اسدی وصفی، مهدی، (۱۳۹۵)، بیش اعتمادی مدیران و حق الزحمه حسابرسی با تأکید بر نقش کمیته حسابرسی، دانش حسابداری و حسابرسی مدیریت، دوره ۵، شماره ۱۹، صص ۱۲۹-۱۳۸.
- ✓ صفری گرایلی، مهدی، پودینه، شیوا، (۱۳۹۵)، اجتناب مالیاتی و به موقع بودن اعلان سود: آزمون تجربی از بورس اوراق بهادار تهران، پژوهشنامه مالیات، شماره ۳۱، صص ۱۰۱-۱۱۸.
- ✓ طاهری فرد، احمدرضا، اله کرم صالحی، (۱۳۹۵)، بررسی رابطه دوگانگی نقش مدیرعامل و اجتناب مالیاتی در شرکتهای پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، پنجمین کنفرانس بین المللی حسابداری و مدیریت و دومین کنفرانس کارآفرینی و نوآوری های باز، تهران، همایشگران مهر اشراق.
- ✓ عبدالله میلانی، مهنوش، نرگس، اکبر پور روشن (۱۳۹۱)، "فرار مالیاتی ناشی از اقتصاد غیررسمی در ایران"، پژوهشنامه مالیات، سال ۲۰، شماره ۱۳، (پیاپی ۶۱)، صص ۱۴۱-۱۶۸.
- ✓ عرب صالحی، مهدی، هاشمی، مجید، (۱۳۹۴)، تأثیر اطمینان بیش از حد مدیریتی بر اجتناب مالیاتی، بررسیهای حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۲، شماره ۱، صص ۸۵-۱۰۴.

- ✓ فرزانه فر، مریم، (۱۳۹۶)، اطمینان بیش از حد مدیران و اجتناب مالیاتی: نقش تعاملی بیش اطمینانی مدیران و جریان نقد عملیاتی، پایان نامه کارشناسی ارشد حسابداری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد سبزوار.
- ✓ فروغی، داریوش، نخبه فلاح، زهرا، (۱۳۹۳)، تأثیر اطمینان بیش از حد مدیریتی بر محافظه کاری شرطی و غیر شرطی، پژوهش های حسابداری مالی، دوره ۶، شماره ۱، صص ۲۷-۴۴.
- ✓ مشایخ، شهناز، بهزادپور، سمیرا، (۱۳۹۳)، تأثیر بیش اطمینانی مدیران بر سیاست تقسیم شود شرکت های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، علمی پژوهشی بررسی های حسابداری و حسابرسی، دوره ۲۱، شماره ۴، صص ۴۸۵-۵۰۴.
- ✓ Ahmed, A. & Duellamann S. (2013). Managerial overconfidence and accounting conservatism. *Journal of Accounting Research*. 51 (1): 1-30.
- ✓ American Heritage Dic., (2000).
- ✓ Anderson, T. W. & Hsiao, C. (1982). Formulation and estimation of dynamic models using panel data. *Journal of econometrics*, 18(1), 47-82.
- ✓ Chen, X., Hu, N., Wang, X., & Tang, X. (2014). Tax Avoidance and Firm Value: Evidence from China. *Nankai Business Review International*, 5(1), 25-42 .
- ✓ Dess, G. G., & Picken, J. C. (1999), "Creating competitive (dis)advantage: Learning from Food Lion's freefall", *Academy of Management Executive*, Vol. 13, pp. 97-111.
- ✓ Duellman, S., Hurwitz, H. & Sun, Y. (2015). Managerial Overconfidence and Audit Fees. *Journal of Contemporary Accounting & Economics*, 11(2):148-165.
- ✓ Gow, I., S. Kaplan, D. Larcker, and A. Zakolyukina, 2016, CEO Personality and Firm Policies, Rock Center for Corporate Governance, Working paper series no.220.
- ✓ Guenther, D ,Steven R. Matsunaga, Brian M. Williams,(2013) ,Tax Avoidance, Tax Aggressiveness, Tax Risk and Firm Risk, University of Oregon Department of Accounting, working paper, available on This address:http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2153187.
- ✓ Habib, A (2015). Managerial talent, investment efficiency and stock price crash risk. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2517905.
- ✓ Hirshleifer, D. A., Chordia, T. & Lim, S. (2001), "Firm and Managerial Incentives to Manipulate the Timing of Project Resolution", Dice Center Working Paper, [available at <http://ssrn.com/abstract=265753>].
- ✓ K. Sivaramakrishnian, Shaokun Carol ,Yu , Aperil (2008), on the Association Between Corporate Governance and Earning Quality,<http://ssrn.Com>
- ✓ Kim, Jeong Bon , Wang,Zheng; and Liandong Zhang (2016). "CEO Overconfidence and Stock Price Crash Risk", *Contemporary Accounting Research*, Volume 33, Issue 4 Winter 2016 Pages 1720-1749.
- ✓ Klein A, (2002), "Audit Committee, Board of Director Characteristic, and Earning Management, *Journal of Accounting and Economic* ,vol 33.
- ✓ Levinthal, D.A., March, J.G. (1993). The myopia of learning. *Strategic Management Journal*, 14(winter), 92-112.
- ✓ Merriam-Webster. (1998), *Collegiate Dictionary* (10th ed.). Springfield, MA: Merriam-Webster.
- ✓ Pompian, M. (2006). *Behavioral Finance and Wealth Management*, translated by: Ahmad Badri, Kayhan Publishing.
- ✓ ramasay, a, oei, r, and p. mather, (2005), earning quality and its relationship with aspects of corporate governance: an investor perspective. *Accounting & financial association of Australia and newziland*.

- ✓ Senta-atmaja, Lukas . jento , haman and George, tanewski, (2008), "earnings management, board structure and family ownership " . department of accounting and finance . monash university . 28th February.
- ✓ Skala, D. (2008). Overconfidence in psychology and finance-an interdisciplinary literature review. Bank I kredyt, (4): 33-50.
- ✓ Tien-Shih, Hsieh and Zhihong Wang and Sebahattin Demirkan, (2018), Overconfidence and tax avoidance: The role of CEO and CFO interaction, Journal of Accounting and Public Policy 37 (2018) 241–253.